

SISTA AVRÄTTNINGEN I UPPLAND 1855

*Den 10 november 1855 avrättades Erik Buhr genom halshuggning utanför Uppsala. Avrättningen utfördes av skarprättare Hjort. Buhrs livsöde och avrättning skildras detaljerat av hans själasörjare Carl Bernhard Wadström som var med vid avrättningen. Skildringen finns i boken *Ur minnet och dagboken (del 1)* av Wadström, utgiven i Stockholm 1897. Det är utan tvekan den starkaste verklighetsskildringen av en avrättning i Sverige som har skrivits. Berättelsen har titeln: "En dödsfånges sista dag".*

Nils-Olof Forssberg som författat nedanstående var en ivrig släkt- och hembygdsforskare. Han var verksam som slöjdlärare i Bälinge/Skuttunge skolor från tidigt 60-tal. Han ledde även studiecirkel i släktforskning och det var i samband med en sådan jag fick en utskrift av det följande. Nils-Olof Forssberg var en av de många nämndemän från Uppsala som omkom vid Estonias förlisning. /Gun Bengtsson

Huvudpersonerna i denna berättelse är salpetersjudaren Nils Nilsson Buhr, född i Skuttunge 1795, son till soldat nr 53 Nils Persson Buhr och hans hustru Margta Mattsdotter. Han antogs som sjudare i Skuttunge omkring 1819 och bodde i ett torp kallat Norrhagen, på norra sidan av Vilsåkersån, på vägen mot Frossarbo. Han gifte sig 1817 med Stina Andersdotter Ask, även hon ett soldatbarn. De fick sammanlagt 8 barn, varav 4 stycken dog i unga år. Av de överlevande, 3 pojkar och en flicka, blev sonen Per sjudare i Björklinge och Erik sjudare i Skuttunge.

Erik föddes i Skuttunge 1825 och gifte sig 1848 med Katarina Kristina Andersdotter född 1826 i Björklinge. De fick 4 stycken barn varav 1 dog i späda ålder. En son blev slaktare i Vendel, en blev skraddare och dottern gifte sig med en hemmansbrukare. Erik arbetade hos fadern som sjudardräng och bodde på södra sidan av ån vid Nyåkers torp, inneboende hos snickaren Anders Forsslund.

Den här tragiska historien börjar tisdagen 23 april 1850. Erik är hos fadern och hjälper honom i hans arbete. När kvällen kommer bjuder Erik hem sin far på en sup, vilket han, enligt vittnesmål, är mycket begiven på. På vägen dit stannar de till vid torpet Västerlunda för att fadern skall lämna ett par kängor som han lagat. Torparen är inte hemma så det blir ingen betalning, men skorna lämnas ändå.

Norrhagen

De stannar hos Erik ungefär 1 timme och han bjuder sin far på sprit men dricker inte mycket själv. Sedan säger han till sin hustru och till Forsslund att han skall följa sin far en bit på vägen. Han kommer tillbaka efter en halv timme och berättar att han följt fadern till Vilsåkers badstuga. (Badstuga vid denna tid var det samma som linbastu. Linbastun underlättade torkningen av skördade linet.)

Dagen därefter går Erik till Västerlunda och hämtar betalning för skolagningen, 8 skilling.

På torsdagen besöker Erik och hans hustru Norrhagen och när de på hemvägen passerar bron vid Vilsåkersdammen, går Erik ner till vattnet och tittar under bron. Hustrun frågar då vad han tittar efter men han säger: Jag bara tittar ändå”.

Senare den dagen hittas Nils drunknad i ån. Kronobefallningsman Agrell gör en undersökning på platsen, finner att vattendjupet är 2,5 alnar samt håller förhör med flera personer.

Enkan Stina Andersdotter Ask säger bland annat att hon inte varit orolig när mannen inte kom hem på kvällen eftersom han kunde ströva omkring i bygden flera dagar i sträck när han var ”överlastad” men att hon, när liket hade hittats, hade sagt till Erik: ”Gud nåde Dig om Du varit orsak

härtill” varvid han svarat: ”Så tokigt Ni talar, skulle jag gjort det, skulle jag väl hoppat i sjelf med detsamma.

En granne, nämndemannen Per Ersson i Vilsåker säger: ”Jag tror för visst att Buhr vådeligen omkommit, enär han i lifstiden burit afsky eller fruktan för vatten”.

Inga märken efter våld hittades på kroppen varför Agrell slutar sitt protokoll: ”Af hvad sålunda förekommit, kan icke förmärkas det Buhr genom egen eller andras handaverkan ljutit döden, utan troligen nedfallit från nyss nämnda bro och vådeligen omkommit.”

Erik får överta faderns arbete som sjudare och flyttar till Kättgrind i Skuttungeby. Modern och en yngre bror bor en tid hos Erik men flyttar sedan till Fattigstugan. Han arbetar som sjudarei 3 år, till den 14 april 1853 då han blir avskedad för stöld. Han har gjort inbrott i en bod som tillhör Salpetersjuderibolaget och där stulit 2 st järnband vilka vägde drygt 16 kilo och var värda 1 Riksdaler 16 Skilling Banko, burit dem till Fattigstugan för att gömma dem hos modern för att senare sälja dem. Men det hela avslöjas och han är nu arbetslös och har svårt att försörja sin familj.

Platsen för torpet i Kättgrind kallad ”Buhrs täppa”

Natten till den 17 juni stjal han en häst i Norrkrycklinge, värd 133 Rd 16 Sk. Men både Buhr och hästen påträffas bortom Vendels kyrka.

Han döms av Bälunge Häradsrätt den 13 juli 1853 för de båda stölderna till: *"Att stå 2 timmar i halsjern vid en påle att skämmas, afstraffas med 40 par spö, tre slag af paret, och undergå uppenbar kyrkoplikt."*

Kyrkoherde Rydell skriver bl.a. i prästbeviset om Erik: *"... men han är mycket begifven på brännvins supande och under sitt rusiga tillstånd våldsamt och svår att bringa till besinning, äfvensom han här inom församlingen är ansedd, såsom en för allmänna säkerheten vådlig person."*

Den 22 oktober stjal han kläder, till ett värde av 11 Rd 40 Sk från sin bror, sjudaren Per Buhr i Långåker. Han döms för detta: *"Att böta tjufnadens fyradubbla belopp med 47 Rd 16 sk eller, i brist af tillgång till desse böter, afstraffas med 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt därefter en söndag undergå uppenbar kyrkoplikt i Björklinge kyrka."* Straffet avtjänades på Uppsala slott.

Den 29 september 1854 stjal han ett lamm ur ett olåst fähus i Skuttungeby och slaktar det. Värdet på detta lamm var 2 Riksdaler.

Den 9 november samma år stjal han ett får av en annan bonde i Skuttungeby, men fåret återfinns och lämnas till ägaren. Värdet på detta får var 5 Rd 16 skilling. Vid förhören angående dessa stölder erkänner han nu att han knuffat ner sin far i ån. Motivet var, att om fadern var borta, så räknade Erik med att han skulle få övertaga tjänsten som sjudare och på så sätt kunna förbättra familjens ekonomi.

Bälunge Häradsrätt höll vid denna tid sina förhandlingar i Tingssalen vid Högsta Gästgivaregård. Rättegången inleds den 6 december 1854, alltså 4 1/2 år efter mordet. Sammanlagt hörs 20 vittnen, men ingen har något konkret att berätta om själva händelsen.

Kyrkoherde Rydell skriver denna gång i prästbeviset:

"Den twänne gånger för stöld straffade Saltbittersjudaren Erik Buhr, är född i nedanstående församling 1825, äger någorlunda hjälplig Christendoms Kunskap, har på flera år icke bevisat något förhör, men begick H.H. Nattvard sednast den 15/10 detta år.

Han är mycket begifven på starka drycker och under berusningen häraf ytterst våldsamt och farlig för en hvar, ty det finnes knappast något brott, som han i denna belägenhet icke synes kunna begå.

Upplysningsvis får jag äfven nämna, att då han i April månad 1850 infann sig hos mig, för att tillkännagifva det hans fader Nils Buhr var påträffad död i Wilsåkersån, erkände han på mina frågor, det han och fadern hade gått tillsammans till bron, men då skiljts åt; härvid gjorde jag honom slutligen uppmärksam derpå, att af allt hvad man kunde sluta af berättelsen, vore han fadrens baneman. Detta förnekade han då, men nu vid hans sednaste häktning erkände han för mig detta brott i flera personers närvaro."

Högsta Gästgivargård (ca 2 km från avrättningsplatsen) där Bälinge Häradsrätt höll förhandlingar. Buhr tillbringade sin sista natt och fick sin sista måltid på Gästgivargården.

Rättegången fortsätter den 27 december med förhör med bl. annat Eriks hustru och moder. Hustrun Kajsa Stina berättar att Erik aldrig talat om för henne att han varit orsak till faderns död men att han efter detta varit orolig och besynnerlig till sinnet, både då han varit nykter och full. Hon har misstänkt honom och även frågat honom, men han har då nekat.

Häradsrätten dömer Buhr till döden och sänder domen till Svea Hovrätt för prövning, men målet återsänds för kompletterande förhör med dem som funnit liket och gjort det i ordning inför begravningen.

Dessa förhandlingar hålls den 5 och 31 mars. Inga skador hade upptäckts på kroppen förutom ett mindre skrubbsår i pannan. Men en granne, torparen Mathias Björkström i Brunnby, berättar att Erik en dag i slutet av oktober månad 1853 kommit in till vittnet och sett mycket rådlös ut. Efter att ha suttit tyst en stund yttrade han: *Jag har gjort mycket illa burit mig illa åt mot min hustru och mina barn. Hustru min kan nog bli salig men ej jag.*"

Domen sänds återigen till Svea Hovrätt för prövning, vilken sker 23 september 1855, då Häradsrättens dom fastställs så att Erik Buhr döms:

"För stölden av lammet till att böta fyrdubbla värdet med 8 Riksdaler, för stölden av fåret straffas med sex par spö uppenbar kyrkoplikt och tre års arbete å fästning, men för dråp å sin fader vore till dödsstraff förfallen, att för dessa brott i ena bot mista lifvet genom halshuggning; hvar jemte Hof Rättens föreskrifvit att af Erik Burs tillgångar skulle utbetalas ersättning till Lars Jansson för det från honom stulna lammet med Två Riksdaler Banko.

Kongl. Majt har i Nåder låtit Sig föredragas de i detta mål inkomne handlingar; Och pröfvar Hof Rättens Utslag vara lagligen grundadt. Det vederbörande till underdånig efterrettelse länder. Oscar."

*"Af dette Utslag har jag erhållit del och förklarar mig nöjd." Upsala Länshäkte den 2 dr e Oct.1855
Eric Bur*

Erik Bur ville således inte begära nåd, vilket var möjligt vid denna tid. Efter denna nöjdförklaring står det:

"Att förre Saltpeter Sjudaren Eric Bur, denna dag, å Bälinge Härads afrättsplats, undergått det honom ådömde dödsstraff, intygas härmedelst. Upsala af Fjerd Fögderiets Krono Fogde Contoir den 10de November 1855." Johan Floderus

Dessutom finns följande intyg med bland handlingarna:

Ödmjukaste Memorial

Med anledning af respective ordres den 7. dennes, får jag härmed äran återställa Kongl Majts Nådiga Utslag, den 13. September detta år, försedt med bevis at f.d. Saltpeter Sjudaren Eric Bur denne dag undergått det honom ådömde dödsstraff, hvarvid jag icke kan underlåta anmäla, at Skarprättaren C.L. Nafström, som verkställde förrättningen, vid tillfället, ådagalade det berömvärdaste uppförande.

Upsala den 10 Nov. 1855 Johan Floderus

Dödsdomen och avrättningen uppmärksammas även i tidningarna. I Tidningen Upsala av den 26 oktober står det: Förre saltpetersjudaren Erik Buhr från Skuttunge socken, hvilken i rusigt tillstånd knuffat sin fader, i ån, så att denne omkom och därför dömts till döden, men vägrat söka Kungl. Majts nåd, sitter å härvarande slottshäkte på beredelse till döden genom halshuggning den tredje nästkommande november.

"Den 30/10 står det i samma tidning: "Den i förra numret omtalade Buhrs afrättning har i och för mästermans anskaffande från annan ort, sedan distriktets aflidit och tjänsten ännu ej hunnit återbesättas, måst tills vidare uppskjutas, men inträffar i alla fall snart."

Den 18 november står det följande: "Den förr omtalade Bonden Buhr afrättades förleden lördag i närvaro af den talrikaste folkmassa. Han efterlämnar änka med flera barn, hwilka dagarna näst förut å härvarande fängelse togo afsked af sin lifdömde fader, hwarvid hustruns slutord lär ha varit: **Ja, Gud ge dig nu vackert väder, när du ska ut**'.

Fångpredikanten J.W.M. Wessblad håller nattvardsgång med Buhr i Slottskyrkan den 9 november.

Hans skriftetal trycks hos Leffler i Upsala och säljs för 4 skilling Banko. På insidan av häftet står det: "Endast önskan, att i någon mon uppfylla dödsfångens bön om en ringa hjälp, i den första nöden, för hans efterlemnade i torftigaste omständigheter stadda, hustru och 3 små barn till hwilkas förmon dessa blad säljas, har varit orsaken till deras utgifwande från trycket".

Bälinge härads avrättningsplats

Platsen kallas Stigeln. Här avrättades även dömda från Väla härad. Bälinge avrättade och bestraffade sina dömda sen urminnes tid vid den s.k. Tingstugukällan 1,5 km norr om kyrkan, men i början av 1700-talet flyttade man så långt upp från bygden man kunde komma, nära gränsen till Väla härad. Den sista avrättningen skedde år 1855. Det var salpetersjudardrängen Erik Buhr från Skuttunge som halshöggs här. Det berättades att när huvudet föll, sprang kloka gummor fram med flaskor och skulle ha blod. En del dödsdömda hängdes och en del av galgpålen stod kvar in på 1900-talet. De avrättade begravdes några tiotal meter norrut. När man körde grus härifrån på 1930-talet framkom skelettdelar. De avrättade fick inte komma i vigd jord. Det var en ruskig plats det här så de resande satte gärna fart på hästarna för att komma förbi så fort som möjligt, särskilt om det var mörkt.

Avrättade personer från Bälinge härad: 1715 Jan Olsson, 1715 Sold Högman, 1721 Elsa Eriksdotter, 1742 Maria Mattsdotter, 1748 Annika Johansdotter, 1755 Anna Persdotter, 1855 Erik Buhr.

Avrättningsplatsen i Bälinge

Hustrun och barnen lever därefter under mycket knappa omständigheter i sin stuga i Kättgrind. Stugan skrivs nu på socknen på det att hon skall få skötsel och underhåll så länge hon lever. Stugan är nu borta men platsen kallas för Buhrs täppa.

9/3 1856 beslutar Fattigvårdsstyrelsen: *"Då till Fattigvårdens kunskap kommit att Eric Buhrs Enka och barn erhållit förleden Disting, genom Herr Fångpredikanten Wessblad 1/2 Tunna Råg och 1 Tunna Potatoes, samt den 7 dennes, genom Herr Krono Länsmannen Agrell 2Rd 32sk Banko, ansåg i anledning deraf Fattigvårdsstyrelsen billigt att till Påsken, minska det bemälte barn förut erhållne understöd i säd med 4 kappar, synnerligen som Fattigvårdsstyrelsen ansåg skäligt att hwad som nu minskats, bättre komme att behöfwas wid utdelningen till Midsommar."*

I oktober 1870 får Buhrs Enka en ny mur i stugan eftersom den gamla är dålig. I november 1892 vill hon att Fattigvårdsstyrelsen skall låta laga muren eftersom den nu är obrukbar igen.

"Denna hennes begäran afslogs på den grund att Styrelsen ansåg både väggar och mur vara af så dålig beskaffenhet att någon lagning af muren, helst under denna årstid, vara till ringa eller ingen nytta, utan endast medför kostnad för fattigkassan, utan att hafva valuta därför."

Senare i samma protokoll beviljas hon ändå 4 kronor för att själv ordna med lagningen av muren.

1/7 1894 står det följande i protokollen: *"Ener fattighjonet Buhrs Enka i Kättgrind en längre tid bekommit Fattigunderstöd från denna kommun, och som nemda Burs Enka gjenom arf bekommit en penningsumma som det uppgifves något öfver 1.100 kr, och som samtidigt bortgifvit omkring 800 kr till sina barn i afsigt att få behålla det vanliga fattigunderstödet, på grund häraf beslutade Fattigvårdsstyrelsen att icke något vidare understöd skulle lämnas henne för framtiden, samt att ledamoten C. F. Njurling i Skuttungeby och C. E. Pettersson i Myrby skulle underrätta henne om förhållandet, samt tilldela henne allvarlig varning för sitt beteende."*

Vid denna tid var Skuttunge sockens utgifter för fattigvården c:a 1.700 kr per år. Arvet var efter en syster.

Hon bor därefter hos sina barn men i juli 1905 kommer en begäran från ett av barnen att Skuttunge socken skall taga hand om henne och ge henne bostad, vård och underhåll. Han utfäster sig att betala 35 kr årligen som ett bidrag till vården och utlovar att hans 2 syskon också skall betala lika stora belopp, men någon skriftlig förbindelse lämnas ej.

Vid behandlingen av detta ärende konstateras att Buhrs Enka visserligen hörde till Skuttunge fattigvårdssamhälle vid den tid när hon fyllde 60 år och följaktligen hade hemortsrätt här. Men på grund av vad som tidigare hänt och att det var allmänt känt att barnen befann sig i ganska goda ekonomiska omständigheter så lämnades skrivelsen utan åtgärd. I september 1906 skriver sonen igen. Då vill han ha 35 kr om året för skötseln av modern men denna anhållan avslås också av samma skäl.

I mars 1907 så säljer socknen den s.k. Buhrs stuga på anbud för 10 kronor. 1908 dör Buhrs Enka hos en dotter och måg i Skuttunge och då tillerkänns mågen en likkista utan återbetalningsskyldighet.

Nils Olof Forssberg/ Texten ur tidningen Rötter.

/Bertil Herngård Foto/

Avskrift av: Åke Gustafson med tillstånd av Bertil Herngård